

ЗАТВЕРДЖУЮ

Генеральний прокурор

Андрій КОСТІН

«___» _____ 2023 року

**СТРАТЕГІЧНИЙ ПЛАН
РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРОКУРАТУРИ
У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ЗА СЕКСУАЛЬНЕ
НАСИЛЬСТВО, ПОВ'ЯЗАНЕ З КОНФЛІКТОМ**

Стратегічний план¹ підготовлено Офісом Генерального прокурора (далі – ОГП) у співпраці з національними та міжнародними експертами в галузі міжнародного гуманітарного права і гендерно компетентного правосуддя. Стратегічний план спрямований на покращення доступу до правосуддя осіб, які постраждали від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (далі – СНПК²), шляхом проведення швидкого, всебічного, повного та неупередженого розслідування через посилення координаційної ролі ОГП, а також ефективного підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях про злочини зазначеної категорії. Водночас Стратегічний план зосереджений на забезпеченні потреб та прав потерпілих і свідків шляхом надання їм належного захисту та підтримки, а також інформації про їхні права відповідно до національного законодавства та міжнародних зобов'язань України у сфері прав людини.

При розробленні Стратегічного плану враховано, зокрема, такі фактори:

- достовірні повідомлення про те, що СНПК вчиняється з 2014 року на тимчасово окупованих територіях України і що масштаби та обсяги СНПК значно збільшилися після ескалації російської агресії у 2022 році;
- діти, особи з інвалідністю та люди похилого віку, що постраждали від СНПК, є особливо вразливою групою та мають особливі потреби;
- небажання українських жінок і чоловіків, які зазнали сексуального насильства, через історичні та загальносуспільні чинники повідомляти про це органи влади;
- постійна латентність повідомлень про СНПК через травми, стигму, переміщення та нестачу інформації про способи забезпечення участі в процесі здійснення правосуддя;

¹ Стратегічний план розроблений на виконання пп. 2.1.1.4 Стратегії розвитку прокуратури на 2021–2023 роки, затвердженої наказом Генерального прокурора від 16 жовтня 2020 року № 489.

² Для цілей Стратегічного плану СНПК – це акти сексуального насильства, які відбуваються у контексті збройного конфлікту (воєнні злочини) або особливо жорстоких злочинів, таких як злочини проти людяності чи геноцид. Це стосується актів сексуального характеру, що здійснюються статевим шляхом, або дій, спрямованих на сексуальність людини. СНПК охоплює фізичні та нефізичні дії або погрози такими діями і спрямоване проти осіб будь-якої статі чи гендеру та сексуальної орієнтації.

- український контекст, зокрема історично нерівне становище жінок та чоловіків, дискримінація жінок, а також осіб за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності;
- недовіра громадськості до національної системи кримінального правосуддя або низькі очікування від потенційних результатів процесу кримінального правосуддя;
- занепокоєння щодо розголошення персональних даних, висловлені особами, які постраждали від СНПК;
- правові та процесуальні перешкоди в українській системі кримінального правосуддя, які обмежують право потерпілих від СНПК на доступ до правосуддя;
- недостатній рівень взаємодії між правоохоронними органами, які розслідують злочини, пов'язані з конфліктом, у тому числі із СНПК, та між цими органами і прокуратурою, а також між різними державними установами, які здійснюють діяльність у сфері протидії СНПК у більш широкому розумінні цього поняття;
- відсутність спеціалізованої підготовки, керівних принципів та робочих процедур у сфері розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень про СНПК, орієнтованих на інтереси потерпілих з урахуванням їхніх травм.

У сукупності зазначені фактори потребують скоординованої відповіді щодо СНПК від усіх органів влади в Україні у контексті Національного плану дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року, Національної стратегії у сфері прав людини та Рамкової угоди про співробітництво між Урядом України та Організацією Об'єднаних Націй із запобігання сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом, та реагування на його наслідки.

Реалізацію Стратегічного плану забезпечить спеціалізований підрозділ Департаменту протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту, ОГП – управління процесуального керівництва досудовим розслідуванням та підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із сексуальним насильством (далі – Управління). Управління застосовуватиме багатосторонній підхід до реалізації Стратегічного плану, залучивши до співпраці членів робочої групи з питань СНПК, до складу якої увійдуть представники українського та міжнародного громадянського суспільства, міжнародних організацій та експерти, а також інші заінтересовані сторони, які здійснюють захист прав постраждалих.

Цілі Стратегічного плану:

- посилення координації та запровадження комплексного підходу до розслідування та підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях про СНПК, а також забезпечення всебічного захисту потерпілих і свідків відповідно до міжнародних стандартів і найкращих практик;
- розроблення та поширення програм і процедур розслідування та підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях про

СНПК, орієнтованих на інтереси потерпілих з урахуванням їхніх травм та гендерних аспектів;

- організація та/або координація професійних тренінгів з розслідування та підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях про СНПК у межах реалізації стандартизованих програм і процедур;

- розробка стратегій комунікації з населенням з метою покращення розуміння процесу правосуддя та довіри до нього, а також підвищення обізнаності щодо прав та суб'єктності;

- напрацювання змін до законодавства з метою підвищення рівня ефективності розслідування злочинів, пов'язаних з конфліктом, як-от: воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду, а також притягнення до відповідальності високопосадовців, винних у їх вчиненні.

Ціль 1: Організаційна структура

Наразі досудове розслідування злочинів, пов'язаних з конфліктом, здійснюється слідчими Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Національної поліції України за процесуального керівництва прокурорів окружних, обласних прокуратур або Департаменту протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту, ОГП. Що стосується конкретно СНПК, то нагляд за додержанням законів органами правопорядку при провадженні досудового розслідування, процесуального керівництва ним та участі у судовому провадженні у кримінальних провадженнях про СНПК здійснює Управління. Часто відбувається дублювання повноважень та функцій різних органів досудового розслідування та підрозділів прокуратури, що потребує ретельної координації їхньої діяльності. Для забезпечення координації роботи та систематизації найкращих практик буде застосовуватися така структура.

Центральний рівень

З вересня 2022 року Управління функціонує як спеціалізований підрозділ у складі Департаменту протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту, ОГП, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням та підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях про СНПК на всій території України. Управління насамперед реалізує свої повноваження за такими напрямками:

- виконання функцій на центральному рівні, пов'язаних із розслідуванням і збиранням доказів про СНПК, у співпраці з прокурорами на регіональному рівні (обласних та окружних прокуратур), які є контактними особами з питань СНПК;

- участь у розробленні єдиних стандартів (підходів), необхідних для здійснення розслідування та підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях про СНПК, орієнтованих на інтереси потерпілих;

- надання обласним, окружним прокуратурам рекомендацій щодо розпізнавання ознак вчинення СНПК, а також надання допомоги у плануванні розслідування за наявності таких ознак;

- координування проведення тренінгів і навчань з питань СНПК для слідчих, прокурорів та державних службовців, які взаємодіють із потерпілими від СНПК і свідками в процесі здійснення правосуддя;
- внесення відомостей про СНПК до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР);
- формування спеціалізованої практики захисту та підтримки потерпілих і свідків у взаємодії з Координаційним центром підтримки потерпілих і свідків, а також здійснення координаційних функцій із контактними особами з питань підтримки та захисту потерпілих і свідків на регіональному рівні.

Регіональний рівень

Контактні особи з питань СНПК будуть відібрані з числа співробітників обласних прокуратур, а також Національної поліції України та Служби безпеки України (за згодою). Вони пройдуть відповідну підготовку із залученням міжнародних та національних експертів. Після цього у взаємодії з Управлінням контактні особи з питань СНПК реалізовуватимуть свої повноваження, зокрема, шляхом:

- участі у проведенні тренінгів з питань застосування визначених підходів до розслідування СНПК відповідно до національного законодавства та процедур (див. ціль 2);
- здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням та розслідувань на регіональному рівні шляхом збирання інформації, у тому числі з публічних звітів, відкритих джерел та інформації, наданої іншими органами влади, яка може свідчити про вчинення СНПК;
- збору, узагальнення та аналізу відомостей щодо заінтересованих сторін, зокрема суб'єктів, які володіють інформацією про потенційні злочини, пов'язані з конфліктом, включно з ознаками СНПК, як-от: журналістів, лікарів, представників громад, організацій громадянського суспільства;
- консультування та створення на основі наявної бази відповідних служб, до яких можуть бути направлені потерпілі і свідки, зокрема для отримання медичної допомоги, психосоціальної підтримки та правової допомоги;
- проведення інформаційної роботи (див. ціль 4) щодо наявних засобів захисту та підтримки для потерпілих і свідків, а також порядку подання скарги;
- внесення відомостей про СНПК до ЄРДР у випадках і порядку, визначених Кримінальним процесуальним кодексом України;
- розроблення планів досудового розслідування у ситуаціях, пов'язаних із надходженням заяв та повідомлень про СНПК, а також визначення потреб у практичній та методичній допомозі.

Ціль 2: Розроблення та впровадження програм і процедур

Управління координуватиме розроблення та поширення програм і процедур, пов'язаних із розслідуванням і підтриманням публічного

обвинувачення у кримінальних провадженнях про СНПК, відповідно до міжнародних стандартів та найкращих практик. З цією метою Управління працюватиме з цільовою групою, до складу якої увійдуть представники органів досудового розслідування та прокуратури на центральному та обласному рівнях, які забезпечать розробку таких стандартів шляхом консультацій з організаціями громадянського суспільства, національними та міжнародними експертами, і запрошуватиме їх до участі у розробленні ключових документів. Коли стандарти будуть розроблені, Управління відповідатиме за ознайомлення з документами, їх поширення на регіональному рівні та організовуватиме початкові тренінги з вивчення розроблених програм і процедур для контактних осіб з питань СНПК на регіональному рівні (див. ціль 3). Після цього обласні прокуратури відповідатимуть за практичну реалізацію програм і процедур, звертаючись, у разі необхідності, за практичною та методичною допомогою до Управління. Управління продовжуватиме надавати практичну й методичну допомогу та бути наставником, а також сприятиме плануванню розслідувань на регіональному рівні за наявності ознак вчинення СНПК. Розроблені програми та процедури будуть зосереджені, зокрема, на:

- забезпеченні обізнаності слідчих з ознаками вчинення СНПК шляхом окреслення потенційних ситуацій або вразливих місць, де таке насильство могло бути вчинене, навіть якщо про нього не повідомлялося або повідомлялося не в повному обсязі;
- плануванні розслідування із самого початку таким чином, щоб слідчі на перших етапах розслідування розпізнавали гендерно зумовлені злочини, пов'язані, у тому числі, із СНПК;
- підходах до розслідувань, орієнтованих на потерпілих, з урахуванням конфіденційності, оцінки ризиків, інформованої згоди, методів проведення опитувань та перенаправлення постраждалих для отримання допомоги;
- чіткому розмежуванні СНПК як міжнародного злочину від загальнокримінального;
- стандартах доказування злочинів, пов'язаних із сексуальним насильством в умовах збройного конфлікту, відповідно до міжнародних стандартів та найкращих практик.

Розроблення програм і процедур буде безперервним процесом, що забезпечить постійний аналіз ефективності таких інструментів.

Ціль 3: Навчання та наставництво

Для забезпечення інформування та впровадження зазначених програм і процедур Управління братиме участь у проведенні або координації проведення тренінгів із різних аспектів розслідування та підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях про СНПК, а також захисту і підтримки свідків та потерпілих від СНПК. Управління залучатиме до проведення тренінгів зовнішніх суб'єктів, таких, як організації громадянського суспільства, міжнародні організації, та інших провідних експертів.

Навчання здійснюватиметься у два етапи: 1) спочатку проводитимуться спеціалізовані тренінги для контактних осіб з питань СНПК на регіональному рівні; 2) потім ці особи допомагатимуть у плануванні та проведенні таких тренінгів для своїх регіональних команд, а також у визначенні конкретних потреб у практичній та методичній допомозі від Управління.

До проведення тренінгів буде застосовано комбінований підхід: деякі сесії проводитимуться онлайн, а інші – очно. Учасникам тренінгів буде надано супровідні матеріали. Тренінг для контактних осіб з питань СНПК на початковому етапі охоплюватиме такі теми:

- розпізнавання індикаторів, які свідчать про вчинення СНПК;
- планування розслідування, інтеграція гендерної перспективи та інших методів, які дають змогу розкрити СНПК;
- практики, орієнтовані на потерпілих, принцип «Не нашкодь», який зобов'язує не завдавати шкоди постраждалій особі;
- методи роботи з потерпілими і свідками, зокрема оцінка ризиків з акцентом на безпеку людей та інформаційну безпеку;
- принципи та етичні зобов'язання, пов'язані з розслідуванням та підтриманням публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях про СНПК, а також розуміння обставин примусу;
- особливості отримання інформованої згоди від потерпілих, права та можливості потерпілих від СНПК;
- навички розслідування вчинення сексуального насильства щодо вразливих груп (дітей, людей похилого віку, осіб з інвалідністю);
- збирання доказів під час розслідування кримінальних проваджень про СНПК, зокрема встановлення та аналіз взаємозв'язків;
- склад злочинів / притягнення до відповідальності за СНПК відповідно до чинного законодавства, міжнародної та судової практик;
- особливості підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях про СНПК.

Управління у співпраці з контактними особами з питань СНПК на регіональному рівні відповідатиме за забезпечення безперервного наставництва, допомагаючи вдосконалити набуті навички, шляхом надання консультацій із конкретних справ або питань. У свою чергу, контактні особи з питань СНПК навчатимуть слідчих та прокурорів на місцях, щоб забезпечити належну увагу до СНПК у всіх розслідуваннях / процесуальних діях. Суб'єкти кримінального правосуддя по всій країні здобудуть знання та набудуть навичок, необхідних для проведення розслідувань і підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях про СНПК відповідно до міжнародних стандартів та найкращих практик, а також забезпечать збір належних та допустимих доказів, які можуть бути представлені в національних і міжнародних судах.

Таке навчання дасть змогу учасникам усвідомити, що СНПК ніколи не буває ізольованим, а вчиняється в сукупності з іншими злочинами. Зокрема,

СНПК часто поєднується з вчиненням катування, нелюдським поводженням, умисним заподіянням тяжких страждань, серйозного тілесного ушкодження, шкоди здоров'ю, незаконним позбавленням волі тощо. Здобуті знання та набуті навички не тільки забезпечать необхідну послідовність та координацію при розгляді справ щодо СНПК відповідно до міжнародно визнаних практик, орієнтованих на потерпілих і свідків, а й сприятимуть підвищенню професіоналізму та якості розслідувань і підтримання публічного обвинувачення.

Ціль 4: Комунікація та обізнаність щодо прав

Управління докладе зусиль для забезпечення чіткої, послідовної комунікації щодо розслідування злочинів, пов'язаних із сексуальним насильством, в умовах збройного конфлікту. Це сприятиме кращому розумінню процесу кримінального правосуддя, прав потерпілих і свідків, а також способів їх залучення до процесу правосуддя, а отже – і довірі до органів прокуратури. Крім того, будуть розроблені спеціальні повідомлення для протидії стигматизації та іншим негативним стереотипам, пов'язаним із сексуальним насильством, а також для подолання соціальних упереджень, які підтримують, нормалізують і легітимізують сексуальне насильство та сприяють поширенню таких стереотипів, як звинувачення потерпілої особи.

Крім публічного інформування, Управління долучиться до розробки стратегій комунікації щодо СНПК, яка буде реалізована у виважений спосіб. Це передбачає визначення ключових заінтересованих сторін, зокрема лікарів, представників громад, волонтерів та організацій громадянського суспільства, які можуть, крім зазначеного, передавати ключову інформацію, у тому числі щодо:

- *актів СНПК, які виходять за межі з'ясування;*
- *вразливості перед СНПК як чоловіків, так і жінок;*
- *важливості подолання гендерних міфів та стереотипів;*
- *заходів, що вживаються для захисту конфіденційності та благополуччя потерпілих, а також поваги до їхнього волевиявлення;*
- *органів, до яких можуть звертатись потерпілі, які вирішили подати заяву про вчинення СНПК.*

Ціль 5: Законодавча реформа та зміни; інституційна та процедурна реформи

Оскільки українське законодавство передбачає, що проекти нормативно-правових актів мають проходити експертизу, яку проводять експерти з гендерних питань і питань, пов'язаних із дискримінацією, ОГП, залучаючи міжнародних експертів з гендерної проблематики і прав людини, забезпечить опрацювання проєктів законодавчих та інших нормативно-правових актів, а також підготовку пропозицій щодо удосконалення законодавства, яке регламентує особливості досудового розслідування СНПК, притягнення до

відповідальності, у тому числі за співучасть, а також застосування заходів щодо захисту потерпілих і свідків. Це стосується, зокрема, необхідних змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України.

Окрім того, ОГП долучиться до розроблення та впровадження адміністративної бази, що охоплює різні форми відшкодування, на основі консультацій із заінтересованими сторонами, зокрема з потерпілими від СНПК, а також розробить спеціальні рекомендації щодо документування різних форм шкоди, заподіяної вчиненням СНПК, з метою внесення до реєстрів збитків, завданих Україні внаслідок російської агресії, коли вони розпочнуть своє функціонування.

Реалізація стратегічних цілей

Стратегічні цілі реалізовуватимуться згідно з операційним планом дій, у якому будуть визначені найактуальніші середньострокові та довгострокові пріоритети. ОГП визначить необхідні ресурси для реалізації всіх або частини цих заходів, приділяючи особливу увагу забезпеченню довгострокового ефекту, структурним змінам та інституціоналізації знань. ОГП щорічно аналізуватиме прогрес, досягнутий у виконанні стратегічних цілей, та щорічно їх оновлюватиме.